

ACTITUDS POLÍTIQUES DELS JOVES ITALIANS ALGUNES HIPÒTESIS SOBRE LES ARRELS DE LA VIOLÈNCIA I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES (1977-1987)

DANIELE CONVERSI
Universitat de Roma

Itàlia ha viscut, des de la postguerra, profundes transformacions antropològiques que han mutat inevitablement la cultura i la mateixa estructura social del país. En els darrers 10 anys aquesta tendència sembla haver-se accelerat amb una força notable, que ha afectat sobretot les joves generacions.

L'any 1977, el mes de març, es veia per última vegada centenars de milers de joves desfilant pels carrers de la capital i cridant els coneguts eslògans de la revolució. La plaça encara tenia la força suficient per amalgamar masses reclamant a viva veu grans i radicals canvis socials...

És l'època de l'expansió de l'*autonomia operaia* i de la lluita armada, que culminarà un any després, amb el segrestament de l'aleshores president del *Consiglio*, Aldo Moro. Abans i després del rapt de Moro, els brigatistes aconsegueixen també un èxit notable en les adhesions, tot augmentant el cercle dels seus simpatitzants. La lluita armada sembla treure les pròpies forces sobretot de la petita burgesia, entre els estudiants (des de les files de l'*autonomia operaia*) i fins i tot de la mateixa classe obrera, que fins aleshores semblava hegemnitzada pel PCI (Partit Comunista Italià) i pels sindicats unitaris.

Les posicions de l'esquerra tradicional i parlamentària, encapçalada pel PCI, sempre han estat de ferma i decidida condemna de la violència terrorista. El partit comunista sempre ha estat clar i unívoc no només amb qualsevol simpatitzant de la revolució *tutto e subito*, sinó sobretot enfront dels grups *grass-roots* de l'*autonomia operaia*. Aquestes condemnes, fins i tot les més enfocades i apassionades, semblaven malgrat tot buides per a molts observadors del centre, de la dreta i independents. Buides perquè el mite de la lluita armada s'havia anat difonent a Itàlia sobre la base d'altres mites, com els de la guerrilla guevariana, de l'alliberament del Vietnam, etc. I tots aquests mites s'inspiraven alhora en llur model, la revolució bolxevic del 1917. Una revolució que constituïa encara un fonament viu, mític i ple de força d'evocació per a tota l'esquerra, i en particular per al PCI, si pensem en el seus lligams molt estrets amb l'Unió Soviètica. En aquest sentit no es podia ignorar fàcilment la "responsabilitat històrica" de tot l'armament ideològic comunista en el desenvolupament del terrorisme.

Però a Itàlia algú va afirmar que la cultura de la lluita armada tenia les seves arrels en un fet històric que havia estat assumit com a símbol per totes les forces progressistes i democràtiques emergides de la caiguda del règim feixista: la *Resistenza*, lluita èpica feta bàsicament amb les armes, en què es pugnava, amb ideals i finalitats polítiques diferents, però unitàriament, en contra del feixisme. Aquest mite es situava en els fonaments de la mateixa República i de tota la democràcia italiana sorgida després de la caiguda del feixisme. Totes les forces autènticament democràtiques des de l'extrema esquerra fins a la dreta liberal (i òbviament exclo-

sos els neo-feixistes del MSI) coincidiren en la commemoració i fins i tot en l'exaltació dels mites de la *Resistenza*, mites que es concretaven i convertien en múltiples rites, cerimònies, aniversaris, monuments, dades commemoratives, etc. Era per això un element fonamental en el procés de socialització "institucional" que, sobretot a través de l'ensenyament bàsic, educava els nens en l'apreciació dels valors humans i comuns de l'Estat-nació italià.

En tot cas, la lluita armada havia tingut algunes oportunitats per difondre's en el si de la societat italiana, això no hauria estat possible sense una base ideològica pre-existent, encara que difícilment identificable. Aquesta xarxa de motivacions legitimants és necessària per a cada projecte revolucionari.

Es pot dir que durant els anys setanta existia a Itàlia, i sobretot en alguns ambients, una autèntica "cultura de la lluita armada", amb una forta preparació política apologetica i un notable coneixement dels temes revolucionaris internacionals. El terreny d'inspiració dels brigatistes i d'altres grups revolucionaris és difícil de detectar, però molts observadors concorden en la rellevància de la doble arrel marxista i cristiana, almenys per als pares putatius del moviment armat. Si la inspiració directa, o sigui obertament declarada, eren els textos bàsics del marxisme-leninisme (Lenin, Trozky, Stalin, etc.) i les experiències revolucionàries del Tercer Món (Cuba, Xina, Vietnam, Algèria, etc.), les inspiracions indirectes i subjacents es podien detectar també en un pensament d'arrel cristiana molt sensible a les injustícies socials. No es tractava, però, d'una opció política real i conscient, perquè potser estava privada de líders o figures capdavanteres i fundadores, però sí que era part del sentit comú i de la cultura progressista i no només intel·lectual.

Molts joves estaven convençuts de la "victòria final" i de la inevitable instauració d'una no ben identificada "dictadura del proletariat", malgrat l'evidència que la grandíssima majoria del poble estava en contra de la violència. No només això, cada dia les cases italianes es veien inundades a través dels *mass-media* pel bombardeig de les imatges de la violència terrorista, que era per això percebuda únicament com a terrorisme *tout-court*. La majoria dels italians potser no han deixat ni un sol moment d'estar plebiscitàriament en contra de tal violència. Però, nogensmenys, el mite de la força revolucionària que lluita en pro de la justícia, era per a alguns més fort que el sentit de la realitat: els terroristes estaven aïllats en un món imaginari que per a ells era l'única realitat possible. Això no vol dir que no tinguessin una formidable preparació tècnica i una envejable capacitat organitzativa: després de tot calculaven cada moviment amb una fredor i una determinació digna dels més alts professionals del crim. Ells mateixos eren els instruments al servei de la seva pròpia ideologia.

Però el mite de la lluita armada s'havia d'esgotar en front a l'impacte amb la realitat extremadament completa del mateix món capitalista contra el qual pretenien lluitar. Gairebé tots els que van sobreviure acabaren col·laborant amb la policia i amb l'única Justícia reconeguda. I els nois que els exaltaven com a herois varen canviar lentament llur opinió i ideologia. Encara és massa aviat per pronosticar si el ressorgiment aparent del terrorisme al final de l'any 86 ha estat el seu cop de cua final o el començament d'una nova fase, encara més desesperada de violència, però gairebé ningú no creu en aquesta darrera hipòtesi.

Al mateix temps que s'anava consumant l'esgotament de cada ideologia legitimadora del terrorisme, es consolidava l'aparell estatal, el govern d'unitat nacional, del qual quedaven exclosos (ara com sempre) els comunistes. La lluita contra el terrorisme va representar una formidable eina per recuperar el consens d'amples estrats de la població per part d'un Estat i d'una "societat política" tradicionalment divorciada i allunyada de la "societat civil". Els mites del terrorisme s'anaven substituint pels mites de la lluita contra el terrorisme, amb els seus herois i els seus

màrtirs. Per a la base catòlico-liberal-marxista (però fonamentalment catòlica), que impregna la cultura italiana, havia estat necessari un sacrifici humà altíssim, una autèntica immolació per aplacar la ira divina desencadenada amb el terrorisme.

El passat novembre (1986) es va estrenar a les sales cinematogràfiques italianes una pel·lícula molt esperada i que ja abans de la seva primera aparició havia suscitat una seqüela d'escàndols, mereixent l'epítet d'"apologia del terrorisme". "Il caso Moro" és una despietada denúncia contra els mitjans polítics italians perquè descobreix el que, segons el director, ha passat darrera del segrest. En realitat la pel·lícula representa una denúncia ferotge (si bé certament no massa rica d'idees noves), contra els democristians i l'aparell de poder en general, que, amb finalitats polítiques evidents, però no explícites, han explotat a fons l'homicidi de Moro per reforçar el seu control sobre l'Estat. El missatge de la pel·lícula queda clar: ningú no ha volgut salvar Moro, perquè la seva persona podia resultar més útil morta que viva. I això no només perquè era notòriament l'home democristià que més voluntat tenia d'obertura envers el PCI (que aleshores constituïa la primera força política en moltes regions i la segona a nivell nacional, amb un marge de diferència molt restringit), sinó sobretot perquè també ells necessitaven un màrtir excel·lent per legitimar els seus projectes polítics de conservació del *status-quo*.

La denúncia més coratjosa de la pel·lícula podria ser l'haver fet entreveure (i ho ha fet només en alguns moments i no massa clarament) el rol decisiu que els serveis secrets americans han jugat en la tragèdia Moro i en la conseqüent obra de restauració de la Democràcia Cristiana. Però, més que ser una apologia del brigatisme, la pel·lícula mostrava com, sobretot al final, els terroristes mateixos s'havien ficat en un *cul de sac* en el qual no quedava cap altra via que actuar com titelles del mateix règim que ells volien destruir. L'estratègia de *colpire al cuore dello Stato* s'ha mostrat amb els anys com una profunda operació de revitalització de l'Estat.

Els nois de l'*autonomia operaia* esdevinguts grans o bé han abjurat llurs ideologies, o bé han estat inexorablement marginats. Sobretot, molts van prendre distàncies de la lluita armada, que anys abans havia estat una de les paraules claus que els distingien dels altres moviments de l'esquerra extra-parlamentària. I els germans menors d'aquells nois es retiraven a l'asèptica *privacy* del desencant i del desencís apolític. Al mateix temps es produïa un procés de "germanització" d'Itàlia, en el sentit que les classes mitjanes i altes miraven cada cop més el model alemany d'estabilitat polític-econòmic. Després de l'esgotament del mite revolucionari, el desig més difós entre totes les classes, les edats i les regions, va ser un desig de seguretat, més enllà de qualsevol *impegno* polític. Això havia de constituir una ineludible oportunitat per a l'Estat: havia arribat el moment de la seva *rivincita* i del seu intent d'apropament a una societat civil de la qual havia estat sempre massa separat (excepte potser sota l'efímera i buida temptativa del feixisme, només parcialment reeixida). Els intel·lectuals de l'esquerra tradicional —marxista, sobretot els extra-parlamentaris—, eren així desplaçats en la impossibilitat de pronunciar paraules que no fossin confoses o no convicents apologies. Però la clàssica *traició dels clergues* no fou limitada a les files de l'esquerra, sinó que implicava gairebé tots els intel·lectuals capdavanters. Es pot dir, encara que sigui opinable, que el resultat d'aquest procés ha traspassat, i molt, els límits pels quals es podia haver concebut d'antuvi: avui no existeix una oposició articulada i coherent contra el status quo, i favor del canvi; Itàlia ha esdevingut, més enllà de totes les exaltacions que assenyalen un innegable nou *boom econòmic*, un país autènticament i dramàticament conservador, en el sentit més sufocant del terme. I això es pot explicar pel nou rol que han assumit els *media*, sobretot els privats, en

obstaculitzar, relativitzar o reduir a mer espectacle qualsevol debat públic que posi seriosament en discussió l'ordre constituït. Sota l'ègida d'un americanisme omnipresent, cada temptativa seriosa de debat ha estat amputada o reduïda a folklore. A través d'un nou culte de l'hedonisme, la Itàlia postmoderna ha recuperat en el seu si totes les formes d'oposició, relativitzant-ne i matisant-ne el valor progressiu i de canvi.

Potser avui l'única força capaç d'esbossar un moviment d'oposició que critiqui també el model de desenvolupament capitalista (sense ser necessàriament anticapitalista) sigui el moviment ecologista. Això que es presenta com a *Lista verde* és en realitat una coalició de diverses forces amb un valor a vegades només testimonial, a les quals donen un suport extern els principals intel·lectuals ecologistes, que malgrat tot segueixen amb la seva lluita a l'interior dels partits tradicionals. Els representants "verds" es troben dispersos (i això és potser una sort, més que un defecte) entre totes les forces parlamentàries. D'aquí deriva que, per a la mateixa capacitat elàstica d'absorció o cooptació del sistema que hem dit abans, l'ecologisme representi avui un patrimoni verbal difós entre totes les forces polítiques, sense excepcions aparents. En realitat l'únic partit (a part dels radicals i verds) que sembla haver seriosament assumit les instàncies ecologistes, i en primer lloc la lluita anti-nuclear, és el PCI que, amb il·lustres intel·lectuals ecologistes en les seves files, sembla la sola força capaç d'obstaculitzar el tecnocraticisme americanitzant que exhibeixen els partits de centre, (que aposten subrepticiament per una major nuclearització del país). Els desastres ecològics d'Itàlia, així com de tota Europa, constitueixen potser el problema més seriós i dramàtic d'aquest darrer quart de segle. Però, a diferència d'Alemanya, el moviment dels verds italians no és tan catalogable i aïllable al mateix temps. El fet que en cada partit existeixin persones actives no només particularment sensibles a aquesta mena de problemes, sinó també científicament preparades, ha fet que en aquest sector s'hagin produït grans progressos. Òbviament, els problemes cabdals del nostre medi ambient i del nostre model de desenvolupament són encara molt lluny de ser mínimament resolts, però la preparació tècnica dels experts i la sensibilització de l'opinió pública, fan pensar que el nostre medi té encara possibilitats de redreçament, i la protecció de la natura podrà avançar cap a nivells Nord-europeus en aquest camp.

En tot cas el moviment dels verds, pròpiament dits, que es va presentar a les darreres eleccions sota del símbol anti-nuclear i amb innegable inspiració alemanya, és encara molt fragmentat i pertot arreu ha recollit un percentatge de vots entre el 2 % i el 3 %, notable per a un partit que es presenta per primera vegada. Hi ha l'excepció de la regió de Trentino-Alto Adige, on ha obtingut el 8 %, presentant-se com a llista alternativa nascuda amb la voluntat de contrastar els "excessos" que, segons ells, s'anaven perpetrant contra els italians immigrants al Sud-Tirol, on la política d'integració ha fracassat parcialment.

Una de les raons de la falta d'oposició organitzada, i per això mateix (causa o efecte?) de la falta d'una èlite intel·lectual, d'una "intelligenza" capaç de proposar una qualsevol forma d'oposició creïble, és la lenta, però irreversible i radical transformació de les tradicionals coordenades de classe, sobre les quals es basava la força, l'ímpetu i la motivació de l'esquerra històrica. Ja des de fa molts anys, com per exemple en l'avui famós assaig de Paolo Sylos Labini (1973), *Saggio sulle classi sociali*, es posava en dubte un dels dogmes més fonamentals i arrelats del pensament de l'esquerra (marxista i no-marxista) clàssica: l'existència de classes socials estrictament definibles, segons els clàssics esquemes marxistes, proletariat, mitjana i petita burgesia, etc. Avui aquest primer dubte ha esdevingut una realitat incontestada: ja no sabem que són les classes socials, en el sentit que no

poden ser definides com abans, o almenys el panorama socio-econòmic ha mutat fins al punt que les tradicionals distincions de classe han esdevingut *nuances* imperceptibles i confoses. No només hi ha una burgesització evident de l'ex-proletariat, sino que fins i tot, al revés, es pot detectar una proletarització creixent d'algunes faixes de la petita i mitjana burgesia, etc. El concepte de classe social i la dicotomia burgesia-proletariat, sobre el qual s'ha fonamentat el discurs històric de l'oposició política de més de mig segle (i per reflex de la dreta, en el sentit de l'anti-comunisme), queda reduït a una *zero sum*, a un concepte buit i inservible. Això perquè és impossible assumir la classe social com a entitat fixa, definida i inalterable. L'esquerra tradicional recerca encara una definició de classe social que respongui més a aquesta realitat dinàmica i en continua evolució.

El mateix PCI és ben conscient que entre els seus votants, allò que es deia el "proletariat", en el sentit més tradicional del terme, representa avui una minoria. I en conseqüència, el seu comportament polític s'ha adequat des de fa molts anys a aquesta realitat, buscant noves vies per fer possible l'aspiració de compartir la direcció del país, és a dir, d'entrar en el govern, amb el "compromís històric" (frase avui *demodé* i gairebé en desús).

Aquest procés obre noves perspectives i incògnites polítiques: no tot és *boom* a Itàlia, i el boom italià sembla més aviat un epifenòmen de l'ascens americà, amb totes les implicacions de dependència que això comporta. També existeix una porció de les classes socials mitjanes afectades per una mobilitat social descendent i enfrontades a una proletarització imminent. Aquestes classes no poden ser capaces de definir-se ideològicament i tendeixen a reinventar enemics ressuscitant els antics prejudicis. Avui el racisme és més difós i de tant en tant apareixen brots d'orgull imperialista, com quan es tracta d'enviar vaixells a les aigües del Golf o de donar suport al partit neofeixista contra l'autonomia del Sud-Tirol (Alto Adige).

Els joves d'avui, amarats de mites hedonistes posseeixen una visió tan diferent d'aquella dels seus germans dels setanta que és possible parlar de *gap* (ruptura) intra-generacional, de dos móns radicalment diferents. Però, com hem dit, bona part dels germans majors s'ha "convertit" i s'ha assimilat al nou model dels seus germans menors. Tot sumat, la dels anys setanta apareix avui com una generació cremada, fallida i que desitja oblidar el més aviat possible el seu passat.